

آینه معرفت

(فصلنامه پژوهشی فلسفه و کلام)

شماره ۹ / پاییز و زمستان ۱۳۸۵

صاحب امتیاز:

دانشگاه شهید بهشتی

گروه معارف اسلامی

مدیر مسئول:

دکتر حسن سعیدی

سردبیر:

دکتر منوچهر صانعی

مدیر داخلی:

دکتر زهرا پورسینا

اعضای هیئت تحریریه به ترتیب الفبا:

دکتر محمد ابراهیمی ورکیانی (استادیار دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر سیدعلی اکبر افجه‌ای (استاد دانشگاه علامه طباطبایی)، دکتر رضا اکبریان (دانشیار دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر محسن جوادی (دانشیار دانشگاه قم)، آیت‌الله دکتر سیدحسن سعادت مصطفوی (دانشیار دانشگاه امام صادق)، دکتر حسن سعیدی (استادیار دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر محمدعلی شیخ (استاد دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر منوچهر صانعی (استاد دانشگاه شهید بهشتی) دکتر قربان علمی (دانشیار دانشگاه تهران)

مترجم چکیده‌ها:

محسن فخری

ویراستار:

فروغ کاظمی

حروفچین:

مریم میرزایی

نشانی: تهران، اوین، دانشگاه شهید بهشتی، گروه معارف اسلامی، دفتر مجله

www.sbu.ac.ir/maaref/ayenehmarefat

E.Mail: ayenehmarefatsbu.ac.ir

تلفکس: ۲۲۴۳۱۷۸۵   تلفن: ۲۹۹۰۲۵۲۷

چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه شهید بهشتی

توجه: ۱. مقالات مندرج بازتاب آرای نویسندگان است؛

۲. از هرگونه نقد و پیشنهاد استقبال می‌گردد.

فصلنامه تخصصی فلسفی، کلامی «آینه معرفت» با توجه به قرارداد شماره ۱۰۲۷/۸۱۰/م با همکاری مشترک فیما بین گروه معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی و انجمن علمی معارف منتشر می‌گردد.

فهرست مطالب

- امکان تقریب آراء هراکلیتوس و صدرالمتهلین در باب سیوررت، دکتر مینو حجت ۱
سیر و تطور مفهوم خدا در فلسفه غرب از هابز تا نیوتن، دکتر صالح حسن زاده ۳۷
تحلیل اعتباریت ماهیت در حکمت متعالیه، دکتر علی اکبر ایمانی ۶۳
زمان و مکان در منظومه معرفت شناختی کانت، سیدمحمد اسماعیل سیدهاشمی ۱۰۱
مقایسه شک امام محمد غزالی و رنه دکارت، دکتر زکریا بهارنژاد ۱۲۵
مقایسه آراء فارابی و ارسطو در المنطقیات و ارغنون درباره مغالطات، رضا عارف ۱۵۵

The Possibility of Approximating Their Views :Mulla Sadra on Becoming & Heraclitus،

Ph.D.5 ,minoo Hojjat

Transformation and Alternation of the Concept of God in West Philosophy fromHobbes

Ph.D.7 ,Saleh Hasanzadeh ,to Newton

Ali AkbarImani ,An Analysis of the Essence Validity in Transcendental Wisdom,

Ph.D.9

Seyed Mohammad EsmailSeyed ,Time and Place in Kant's Epistemological System

Hashemi 11

Skepticism,Zakaria 'A Comparison of Imam Mohammad Ghazali and Rene Descartes

Ph.D ,Baharnezhad. ۱۳

A Comparison of Al-Farabi and Aristotle's Ideas in Their Arganons aboutFallacies,

Reza Aref15

امکان تقریب آراء هراکلیتوس و صدرالمتألهین در باب صیوروت

دکتر مینو حجت×

چکیده

صیوروت از مقدم‌ترین مسائل مابعدالطبیعی است که فلاسفه در تبیین آن دیدگاه‌های بسیار متنوع و متفاوتی را مطرح ساخته‌اند. برخی از فلاسفه حتی واقعیت داشتن آن را انکار کرده‌اند و برخی دیگر آن را مبنای نظام فلسفی خود قرار داده‌اند. اولین فیلسوفی که با بیان فلسفی از تغییر دائم اشیای طبیعی سخن گفته هراکلیتوس افسوسی است؛ از طرفی مسئله حرکت در فلسفه هیچیک از فیلسوفان مسلمان به اندازه صدرای شیرازی نقش اساسی ایفا نمی‌کند. در این مقاله به قصد مقایسه آراء این دو فیلسوف در باب حرکت به شرح اجمالی نظر آنان پرداخته شده است و در نهایت با در نظر گرفتن نکاتی در حول و حوش نظریه صدرای، ارائه تفسیری نزدیک به هم از نظرات دو فیلسوف امکان‌پذیر می‌نماید.

واژگان کلیدی: هراکلیتوس، صدرالمتألهین، صیوروت، تضاد، لوگوس، حرکت جوهری، وحدت در کثرت.

×××

دکتر صالح حسن زاده*

چکیده

در این مقاله، سه مرحله طلوع، رشد و افول خداشناسی طبیعی (Deism) بررسی و نقد شده است. در مرحله نخست، خداشناسی طبیعی، عقل و وحی را بدیل به سوی حقایق بنیادی می‌داند که هر دو به طور مستقل می‌تواند ما را به خدا و جاودانگی روح هدایت نماید. این خداشناسی در مرحله دوم، تحت تأثیر پیشرفت علم، انسان را از خدای معبود ادیان به سوی یک «مهندس فلکی» سوق می‌دهد. این خدا، همان خدای «رخنه پوش» است، نه خدای آفریدگار و آموزگار. مرحله سوم، دوران مہجوریت و غیبت «مهندس فلکی» یا «خدای رخنه پوش» است، زیرا «این خدا» ماشین عظیم جهان را به امان خود رها کرده و اصلاً در تاریخ و تجربه بشری حضور ندارد و شنونده حاجات انسان نیست.

سرانجام الهیات طبیعی به دلایل (۱) ضعف درونی برهان نظم، یعنی یگانه برهان مورد استناد خداشناسان طبیعی؛ (۲) انتزاعی بودن مفاهیم این الهیات؛ (۳) در افتادن با وحی و سیطره کلیسا به حال سقوط و مرگ در آمد. توماس هابز، هنری مور، رابرت بویل و اسحق نیوتن در سیر و تحولات خداشناسی طبیعی بسیار تأثیرگذار بودند و تلقی آنان از ماهیت علم و روش آن نیز، به نحو آشکاری در ذهن فلاسفه و متألهان بعد از خود، نفوذ چشمگیری داشته است؛ همچنانکه اینان نیز متأثر از دکارت، نقاد او و غالباً شریک در غرض او بودند. هدف دیگر از نگارش این مقاله، تحلیل مباحث فوق از دیدگاه این چهار نفر و نقد و نظر پیرامون آراء آنان در خصوص تصور مفهوم خداست.

واژگان کلیدی: خدا، جهان، انسان، فلسفه مکانیکی، خداشناسی طبیعی.

xxx

تحليل اعتباريت ماهيت در حكمت متعاليه

دکتر علي اکبر ايماني*

چکیده

اصالت وجود و اعتباري بودن ماهيت از محوري ترين موضوعات حكمت متعاليه است؛ اما در عين حال بايد دانست كه اصيل دانستن وجود و اعتباري شمردن ماهيت، بدین معنا كه واقعيات خارجي مصاديق حقيقي وجودند و ماهيات، محصور در فضاي اعتبار و فرض يا وهم و خيال، ادعائي است كه اندیشه آدمي آن را برنمي تابد، زیرا چنین باوري انسان را دچار چالش هايي مي كند كه رهايي از آنها جز با پذيرش قرائتي نو از مسئله اعتباريت ماهيت ميسر نيست.

در اين نوشتار تلاش شده است تا سه قرائت و تفسير از كلمات صدرالمتألهين در اعتباريت ماهيت ارائه گردد: (۱) ماهيت در محدوده ذات را محصور در فضاي ذهن دانستن و ماهيتي كه لباس وجود بر تن نموده به عين وجود در عالم خارج از ذهن موجود ديدن؛ (۲) ماهيت را حد وجود انگاشتن؛ (۳) ماهيت را نه حد وجود، بلكه خيال حد وجود پنداشتن. و در نهايت آنچه در اين مقاله به اثبات رسیده این است كه: تفسير نخست در توجیه واقع نمايي ادراكات حصولي و بحث از ذاتي و عرضي، جوهر و عرض و مقولات دهگانه و وجود كلي طبيعي و غيره منطقي تر و متقن تر از دو تفسير ديگر است و مي توان ادعا نمود كه مقصود از اعتباري بودن ماهيت در كلمات ملاصدرا، ماهيت من حيث هي - است و گرنه ماهيتي كه لباس وجود بر تن نموده، در عالم خارج از ذهن آدمي به عين وجود موجود است نه آنكه ماهيت حد وجود و يا خيال حد وجود باشد.

واژه هاي كليدي: وجود، ماهيت، اصالت، اعتباريت، حد وجود.

xxx

سیدمحمد اسماعیل سیدهاشمی ×

چکیده

مفهوم و ماهیت زمان و مکان از جمله موضوع‌های محل نزاع در فلسفه و فیزیک بوده است. از سویی ما همه اشیای مادی را زمانمند و مکانمند می‌یابیم و از سویی دیگر، هیچ حس مکان‌یاب و زمان‌یاب نداریم. به همین دلیل، آراء بسیار متفاوتی در تبیین این موضوع ارائه شده است. برخی از متفکران زمان و مکان را امری موهوم دانسته و برخی حتی به عینیت آن دو در خارج از ذهن معتقد شده‌اند.

کانت، فیلسوف شهیر آلمانی، که اندیشه‌های او تأثیر بسزایی در فلسفه غرب داشته است، تبیین ویژه‌ای از مسئله زمان و مکان دارد. او این مقولات را در قلمرو معرفت‌شناسی وارد کرده و شالوده معرفت‌شناسی خود را بر آنها قرار داده است. او که شدیداً تحت تأثیر دستاوردهای علوم جدید، به ویژه فیزیک نیوتونی، و نیز متأثر از تشکیک‌های هیوم می‌باشد، از سویی در پی توجیه مبانی معرفتی علوم تجربی است، و از سویی دیگر درباره امور غیر مادی مانند خدا، نفس و امثال آن عقل محض را ناتوان از فهم و اثبات آنها می‌بیند. به اعتقاد او، معرفت ترکیبی از ماده شناسایی و صورت شناسایی است. ماده شناسایی همان چیزی است که خارج از ذهن، از طریق حس به ذهن منتقل می‌شود، و صور شناسایی، در مرحله تصور، زمان و مکان و در مرحله تصدیق مقولات پیشینی فاهمه هستند؛ بنابراین هرچه در زمان و مکان قرار نگیرد، از قلمرو معرفت بشر خارج است. نتیجه این نظر چنانکه خود کانت تصریح می‌کند نفی فلسفه الهی است. از این رو، در این مقاله، این شالوده معرفتی کانت مورد تأمل قرار گرفته و نشان داده شده است که دلائل و توجیهاات کانت در این زمینه قابل اعتماد نیست.

واژگان کلیدی: زمان، مکان، ماده شناسایی، صورت شناسایی، مفاهیم پیشینی و پسینی، حس استعلایی.

دکتر زکریا بهارنژاد*

چکیده

امام محمد غزالی و رنه دکارت، دو متفکر و اندیشمند بر جسته شرق و غرب، هریک به نوبه خود با تحت تأثیر قراردادن فکر و اندیشه زمان خود، موجب تحولات بزرگی در عالم فکر و اندیشه بشری شده‌اند. دکارت در فلسفه جدید غرب تحول ایجاد کرد و غزالی سبب گردید تا فلسفه از شرق جهان اسلام به غرب آن (اندلس و شمال آفریقا) راه یابد و فلاسفه بزرگی مانند: ابن باجه، ابن طفیل و ابن رشد در آن دیار ظهور کنند. بررسی دیدگاه این دو متفکر ما را با تحولات فکری که آن دو در عرصه فلسفه پدید آوردند آشنا می‌سازد. هدف نگارنده نیز در این مقاله، بررسی چگونگی برون رفت غزالی و دکارت از مرحله شک به یقین است. واژگان کلیدی: یقین، شک، شک دینی، شک فلسفی، شک دستوری، عقلگرایی، کوجیتو.

xxx

رضا عارف×

چکیده

در این مقاله، با نگاهی به آراء فارابی درباره مغالطات و مقایسه آن با دیدگاه ارسطو علاوه بر بررسی موضوع، به طور ضمنی تصویری از تحول و پیشرفت منطق در حوزه مغالطه پژوهی از زمان ارسطو تا فارابی ارائه می‌گردد. نخست بحثی با عنوان «تعریف مغالطه» مطرح و سپس به بیان رویکردهای مختلف در مغالطه پژوهی پرداخته می‌شود؛ آن‌گاه دیدگاه ارسطو و فارابی در مورد تعریف مغالطه، رویکرد، هدف، نامگذاری‌ها و... با هم مقایسه و مشترکات، نقاط تمایز آنها از یکدیگر و میزان تحول بحث از ارسطو تا فارابی ترسیم می‌گردد و در نهایت مقاله با جمع‌بندی و نتیجه‌گیری به پایان می‌رسد.

واژگان کلیدی: مغالطه، تبکیت، رویکردهای مغالطه پژوهی

×××